

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Kennisnotitie

'De pandemie zou aan de deur moeten kloppen, dan pas ga ik zorgen voor dingen' – Paraatheid van burgers voor pandemieën en andere rampen en crises

Om de sociale, economische en gezondheidsgevolgen van een toekomstige pandemie of andere ramp of crises te beperken, is het belangrijk dat zowel de overheid als burgers pandemisch paraat zijn. Het huidige kwalitatieve onderzoek verkent het burgerperspectief op pandemische paraatheid. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe burgers aankijken tegen pandemische paraatheid van zichzelf en de overheid, ook ten opzichte van mogelijke andere toekomstige rampen en crises.

Dit kwalitatieve onderzoek gaat dieper in op de factoren die de intentie en het gedrag rond paraatheid beïnvloeden. Door zowel intenties als het daadwerkelijk gedrag mee te nemen, worden eventuele verschillen tussen wat mensen willen doen en wat ze daadwerkelijk doen zichtbaar. Vervolgens kan ook worden gekeken naar welke factoren deze discrepantie beïnvloeden. Daarnaast richt het onderzoek zich op factoren die een rol spelen bij paraatheid voor andere toekomstige rampen en crises. Dit biedt inzicht in welke factoren specifiek zijn voor pandemieën en welke van toepassing zijn op rampen en crises in het algemeen. Deze kennis biedt handvatten voor effectieve communicatie over paraatheid en de keuze tussen een algemene of pandemiegerichte aanpak.

RIVM

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 088 689 89 89

Auteurs:

Sumit Mehra
Annerike Gorter
Tess de Valk

Centrum:

Preventie, Leefstijl en
Gezondheid

Contact:

Sumit Mehra

Kenmerk:

KN-2024-0032

DOI: 10.21945/RIVM

KN-2024-0032

Datum:

10 oktober 2024

Kernbevinding 1: lage motivatie voor pandemische paraatheid

Hoewel niet als eerste aan pandemieën wordt gedacht bij rampen en crises, schatten deelnemers de kans op een nieuwe pandemie hoog in. Desondanks stond de meerderheid van de deelnemers afwijzend tegenover het treffen van maatregelen. Hier lagen verschillende motieven aan ten grondslag:

- Het geloof dat je de toekomst niet kunt voorspellen en je er dus ook niet op kunt voorbereiden
- Niet aan negatieve zaken *willen* denken vanwege de zorgen die daarmee gepaard gaan
- Het vertrouwen dat de overheid voldoende maatregelen treft
- Negatieve herinneringen aan de COVID-19 pandemie

Opvallend is dat de deelnemers die wel ontvankelijk zijn voor het treffen van voorbereidingen dit willen voor rampen en crises in het algemeen en niet specifiek voor een pandemie. Dit lijkt samen te hangen met het negatieve 'coronasentiment'.

Kernbevinding 2: barrières bij het implementeren van intenties

Een minderheid van de deelnemers erkende wel de noodzaak en had de intentie om maatregelen te treffen, maar handelde hier niet naar. De motieven die zij hiervoor aandroegen waren onder andere:

- Niet weten welke spullen ze in huis zouden moeten halen
- Beperkingen zoals ruimtegebrek, kosten en houdbaarheid bij langdurige opslag

Opvallend hierbij was dat deelnemers alleen dachten aan materiele voorbereiding; mentale voorbereiding werd niet genoemd.

Aanbeveling 1: verhoog de motivatie door het nut te benadrukken

Mensen die momenteel afwijzend staan tegenover maatregelen, doen dit niet omdat ze het risico op een ramp onderschatten, maar omdat ze van mening zijn dat het geen zin heeft om voorbereidingen te treffen. Publiekscommunicatie moet daarom duidelijk maken dat voorbereidingen wél zinvol zijn. Hierbij is het belangrijk de effectiviteit en haalbaarheid van maatregelen te benadrukken. Door mensen aan te spreken op hun gedeelde verantwoordelijkheid kan de motivatie worden vergroot. Voorbereid zijn moet gezien worden als een gezamenlijke taak van zowel de overheid als burgers. Samen voorbereid zijn moet de sociale norm worden. De ontvankelijkheid voor deze boodschap is groter wanneer de focus ligt op paraatheid voor algemene rampen en crises in plaats van specifiek pandemische paraatheid. Voor meer informatie over effectieve communicatietechnieken tijdens een pandemie, zie het rapport:

[Gedragswetenschappelijke analyse van de persconferenties tijdens de coronapandemie, RIVM, 2024.](#)

Aanbeveling 2: geef duidelijk handelingsperspectief dat aansluit bij persoonlijke leefomstandigheden

Personen die (al) gemotiveerd zijn om maatregelen te treffen, hebben baat bij concrete stappenplannen die hen helpen hun intenties om te zetten in daadwerkelijk gedrag. Bestaande initiatieven zoals van het Rode Kruis of Denk Vooruit lijken niet afdoende bekend. Het verdient de aanbeveling om bereik en aansluiting van deze initiatieven te onderzoeken en te optimaliseren waar mogelijk, alvorens eventuele nieuwe initiatieven te ontwikkelen.

Belangrijk is dat de stappenplannen rekening houden met uiteenlopende mogelijkheden van burgers op het gebied van budget en ruimte. Breng daarnaast niet alleen materiele voorbereiding onder de aandacht, maar ook de benodigde kennis en vaardigheden (bijvoorbeeld het verzorgen van een wond). Voor meer informatie over gezondheidsvaardigheden, zie het rapport: [Gezondheidsvaardigheden in een pandemie | Uitdagingen en strategieën voor organisatie en beleid, RIVM, 2024.](#)

Verantwoording

Onderzoeksmethode

Voor dit onderzoek zijn in juni 2024 vijf focusgroepen georganiseerd. Er is hierbij gebruik gemaakt van een onderzoeksbureau, Ferro Explore, dat is gespecialiseerd in kwalitatief onderzoek en eerder soortgelijke thema's heeft onderzocht voor verschillende overheidsinstanties. Het bureau heeft de werving van deelnemers, en het modereren en het vastleggen van de gesprekken verzorgd. Onderzoekers van het RIVM waren nauw betrokken om de richting en kwaliteit van de uitvoering te borgen.

Bij de werving van deelnemers zijn verschillende selectiecriteria gehanteerd: spreiding op regio (bijvoorbeeld Amsterdam versus Middelburg), stedelijkheid (stad versus omliggende dorpen), geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, samenstelling huishouden en werksituatie. Spreiding op regio en stedelijkheid waren de belangrijkste criteria. De focusgroepen vonden plaats in Amsterdam, Den Bosch, Zwolle, Groningen en Middelburg. Per focusgroep waren er acht deelnemers, woonachtig in bovengenoemde stad of in omliggende (kleinere) plaatsen. Alleen in Den Bosch waren negen deelnemers aanwezig om tot een goede spreiding in leeftijd te komen (totaal n=41). Elke focusgroep duurde 2 uur. Deelnemers aan de focusgroepen ontvingen een vergoeding voor deelname en reiskosten.

De focusgroepen werden begeleid door een gespreksleider, aan de hand van een leidraad (zie Bijlage 1), die door het RIVM is opgesteld op basis van uitkomsten van de vragenlijstmonitor 'pandemische paraatheid en gedrag' en het COM-B model (Michie, 2011). Op basis van dit model kan gedrag verklaard kan worden aan de hand van drie factoren, te weten omgeving, motivatie en capaciteit. De uitkomsten van de focusgroepen zijn nauwgezet geanalyseerd door twee gedragsonderzoekers van het RIVM. Hierbij is afgestemd met een senior gedragswetenschapper om de kwaliteit verder te borgen.

Onderzoekresultaten

1. Associaties bij rampen en crises algemeen

In de focusgroepen werd gestart met een inventarisatie van welke typen rampen en crises zich volgens de deelnemers in Nederland kunnen voordoen. In elke focusgroep werden overstromingen en een nucleaire ramp (door een kerncentrale of kernwapens) spontaan genoemd als een van de eerste rampen. Andere rampen zoals oorlogen, aardbevingen, bosbranden en terrorisme, werden ook vaak door deelnemers genoemd. Afhankelijk van de regio waar de focusgroep plaatsvond, werden specifieke rampen of crises als eerste genoemd, zoals aardbevingen in Groningen, de watersnoodramp in Zeeland en overstromingen van rivieren in Zwolle en Den Bosch.

1.1 Pandemie niet on top of mind, wel hoge risicoperceptie

Ook een pandemie werd in de meeste focusgroepen genoemd, maar vaak pas later in het gesprek en/of door een enkeling in de groep. In sommige groepen werd een pandemie helemaal niet genoemd en werd dit alsnog geïntroduceerd door de moderator.

Desondanks beschouwt een groot deel van de deelnemers de kans op een nieuwe pandemie als zeer waarschijnlijk, en deze inschatting ligt hoger dan voor de meeste andere genoemde rampen en crises, zoals een nucleaire ramp. Desondanks verwachten deelnemers over het algemeen dat de impact van een pandemie groot zal zijn en dat iedereen erdoor geraakt zal worden. De coronapandemie is hierbij het referentiekader. Anderzijds noemen sommige deelnemers dat een nieuwe pandemie juist voor een minder grote impact zal zorgen omdat men al weet hoe je met een pandemie om moet gaan. Er is bijvoorbeeld ervaring opgedaan met thuiswerken, afstand houden en alternatieven voor sociaal contact, zoals videobellen.

1.2 Coronasentiment

Uit de focusgroepen blijkt dat een deel van de deelnemers gevoelens van coronasentiment of coronamoeheid ervaart. Deelnemers geven aan dat het zich bezighouden met pandemische paraatheid gevoelens van boosheid, weerstand en verzet oproept. Volgens sommige deelnemers heeft dit te maken met de keuzevrijheid die hen tijdens corona is ontnomen, dat er te weinig oog is geweest voor het welzijn van mensen en het egoïstische gedrag van anderen, zoals bij het hamsteren van toiletpapier. Dit negatieve coronasentiment heeft invloed op het voorbereidingsgedrag; het leidt ertoe dat zij geen actie ondernemen.

"De pandemie zou aan de deur moeten kloppen. Dan pas ga ik zorgen voor dingen. Ik wil me er niet mee bezig houden en wil er ook geen informatie over." Groep Amsterdam, vrouw 51 jaar

"Ik vind de neveneffecten zeker net zo veel impact hebben. Dat ze dus gewoon, door maatregelen die ze opgelegd hebben, ondernemingen compleet hebben kapot gemaakt. Er is allemaal belastinggeld uitgegeven. Dat je mensen geen keuzes laat. Het wordt je opgelegd vanuit de overheid. Ik heb me erover verbaasd dat er zo weinig weerstand was. Ik denk dat dat nu meer zal zijn." Groep Middelburg, man, 52 jaar

2. Basishoudingen ten aanzien van paraatheid

Uit de verschillende focusgroepen komt naar voren dat, op een enkeling na, deelnemers relatief weinig bezig zijn met voorbereiding op rampen en crises. In de gesprekken over hun opvattingen over het voorbereiden op rampen en crises komen verschillende houdingen naar voren, die globaal in drie categorieën zijn onder te brengen:

- 1) **Afwijzend:** een grote groep deelnemers geeft aan zich niet bezig te willen houden met voorbereiden.
- 2) **Ontvankelijk:** een kleiner aantal deelnemers geeft aan dat ze er niet mee bezig zijn, maar wel openstaan voor het treffen van voorbereidingen.
- 3) **Voorbereid:** een gering aantal deelnemers staat positief tegenover voorbereiding en heeft ook daadwerkelijk voorbereidingen getroffen.

Hieronder beschrijven we per categorie de inzichten die uit de focusgroepen naar voren komen.

2.1 Afwijzend

Het merendeel van de deelnemers geeft aan zich niet bezig te houden met het thema rampen en crises. Zij geven aan dat het **thema voor hen niet leeft** en ze er niet over nadenken. Deelnemers in deze categorie staan zelfs afwijzend tegenover het idee om zich voor te bereiden op een ramp of crisis. Ze geven onder andere aan dat ze niet bezig willen zijn met negatieve scenario's en niet vanuit angst willen leven. Bovendien zijn er enkele deelnemers met psychische problemen, zoals depressie, die om die reden niet bezig willen (en kunnen) zijn met negatieve scenario's. Voor hen is het al moeilijk om positief in het leven te staan, en het nadenken over rampen en crises heeft een negatieve invloed op hun mentale welzijn.

"Ik wil er niet te veel over nadenken. Ik kan mijn voorraadkast wel volstouwen. Maar je moet het ook een keer opeten (...) Ik probeer te leven met: wie dan leeft die dan zorgt. Ik heb een depressieve stoornis. Mijn hoofd draait al overuren." Groep Amsterdam, vrouw, 51 jaar

Er zijn ook deelnemers die aangeven dat het **onmogelijk** is je voor te bereiden op een ramp of crisis waarvan je de aard en omvang nu niet kunt voorspellen. Daarnaast is er een groep binnen deze categorie die afwijzend staat tegenover voorbereiding, omdat zij vinden dat de **verantwoordelijkheid bij de overheid** ligt en niet bij hen zelf.

2.2 Ontvankelijk

Deelnemers in deze categorie hebben, net als de mensen in de afwijzende categorie, geen voorbereidingen getroffen. In tegenstelling tot de afwijzende groep zijn zij hier niet op tegen, maar noemen ze verschillende argumenten waarom ze zich niet voorbereiden. Zo geven sommige deelnemers aan dat ze er simpelweg **niet over nadenken** omdat het thema voor hen niet leeft. Bij andere deelnemers spelen **praktische barrières** een rol, zoals niet weten wat je dan precies moet doen, of de middelen daar niet voor hebben (bijvoorbeeld vanwege klein wonen, gebrek aan geld, tijd, of het zien als te veel gedoe).

Wanneer in de focusgroep actief over paraatheid wordt gesproken, geven sommigen aan dat het verstandig zou zijn om actie te ondernemen, maar benadrukken ze dat ze er niet in willen doorslaan en dat het hen niet te veel moeite mag kosten. Zo noemen deelnemers dat ze zich niet uit zichzelf in het onderwerp zouden verdiepen, maar er wel voor open staan om iets aan voorbereiding te doen. Het aanbieden van een checklist met wat je moet aanschaffen of het beschikbaar stellen van een kant-en-klaar noodpakket zou volgens hen helpend zijn. Een enkeling vraagt in de focusgroep tips aan meer voorbereide deelnemers of wordt zich ter plekke 'bewust' door andere deelnemers.

"Als ik hoor wat jij allemaal op je zolder hebt denk ik: shit ik zou daar ook wel mee bezig moeten zijn." Groep Middelburg, man, 57 jaar

Dat ruimtegebrek een rol speelt, blijkt uit onderstaande quote van een deelnemer die klein woont in de stad.

"Ik ben niet paraat. Ik zou iets meer paraat willen zijn, maar dat heeft met het ruimtetekort te maken. Ik zou het een en ander inslaan. Niet een kelder vol, maar ik zou de eerste dagen zonder problemen willen kunnen doorkomen. (...) Als de overheid komt met een bericht wat je in huis moet hebben, dan zou ik er meteen achteraan gaan. Dan denk ik 'afgevinkt'. Ik hoef er niet meer over na te denken. Als je het nodig hebt is het misschien te laat." Groep Amsterdam, man, 55 jaar

2.3. Voorbereid

Een gering aantal deelnemers in de focusgroepen heeft daadwerkelijk voorbereidingen getroffen. In elke focusgroep is er één, soms twee deelnemer(s) die positief staan tegenover voorbereiding en ook concrete stappen hebben gezet, zoals het aanschaffen van water, voedsel en medicijnen. In een paar gevallen is het niet de deelnemer zelf die zich heeft voorbereid, maar een partner of ouder.

Een belangrijke factor die van invloed is op het treffen van voorbereidingen is het **ervaren van rust**. Zo geeft een deelnemer aan dat door het treffen van voorbereidingen je alles doet wat binnen je eigen invloedssfeer ligt, waardoor je het daarna kunt loslaten.

"Mijn moeder heeft slaapzakken met materiaal van de brandweer. We hebben ook veel water, een oude radio, veel dingen. Dat heeft ze al zo sinds ik klein ben. Ze vindt dat we voorbereid moeten zijn, ze is niet angstig aangelegd, maar een aanpakker. Als ik later op mezelf ga wonen: Wat ik kan, dat wil ik dan ook doen. Want dat is in mijn eigen voordeel. Dat geeft mij rust en helpt met loslaten en vertrouwen. (...) Dan kan ik het een plekje geven en parkeren, dan beïnvloedt het mijn gezondheid niet." Groep Amsterdam, vrouw, 20 jaar

Bij deze groep deelnemers komt ook naar voren dat het thema, na het treffen van voorbereidingen, in zekere zin niet meer leeft. Ze hebben hun voorzorgsmaatregelen genomen en voelen daardoor geen behoefte om zich er verder mee bezig te houden.

3. Voorbereiding met name materieel, niet fysiek en mentaal

In de focusgroepen is besproken in hoeverre deelnemers zelf paraat zijn voor rampen en crises, wat er nodig is om paraat te zijn en wat zij nodig hebben om zichzelf voor te bereiden. Overkoepelend lijkt de motivatie om voorbereid te zijn niet af te hangen van het type ramp of crisis. Als deelnemers al bereid zijn om voorbereidingen te treffen, doen ze dit voor rampen en crises in algemene zin en niet specifiek voor een pandemie of elke ramp of crisis apart. Dit geldt ook voor deelnemers met een medische kwetsbaarheid, waardoor ze tijdens de coronapandemie een hoger risico liepen.

Wanneer het gaat om het treffen van specifieke voorbereidingen, hebben deelnemers het in de focusgroepen vooral over **materiële voorbereiding**. Deelnemers denken daarbij vooral aan het in huis moeten hebben van (houdbaar) eten, water en medicijnen, voldoende om enkele dagen door te kunnen komen.

"Mijn vrouw en ik hebben een keer goed nagedacht, van: wat als het een keer goed fout gaat? Ze wilde een nog grotere voorraad aanleggen. Zodat je toegang hebt tot water, medicijnen, veiligheid. Voor als het fout gaat in het algemeen." Groep Den Bosch, man, 58 jaar

Verscheidende deelnemers geven aan 'toevallig' voorraad in huis te hebben. In tegenstelling tot de enkele voorbereide deelnemers, is deze voorraad niet gerelateerd aan rampen of crises en betreft dus geen bewuste paraatheid. Deelnemers noemen verschillende redenen voor 'toevallige' voorraad: 1) door aanbiedingen of uit gemak, zodat ze niet steeds boodschappen hoeven te doen 2) door werk of hobby, zoals een eigen moestuin en 3) na de coronapandemie nog mondkapjes en desinfectiegel op voorraad hebben.

"Ik heb voedsel in huis. Dat komt doordat ik zuinig ben, aanbiedingen. En het is gemak. Ik ben mantelzorger voor mijn vrouw, ik zorg voor het eten. Het is lastig om de hele week voor eten te zorgen. Het is fijn als je een pak rösti uit de kast kan halen." Groep Amsterdam, man, 55 jaar

Wanneer het gesprek gaat over het aanleggen van voorraden ter voorbereiding op een ramp of crisis, beschouwen sommige deelnemers dit als '(te) veel gedoe'. Ze ervaren verschillende drempels bij het aanleggen van voorraden: 1) onduidelijkheid over wat er precies nodig is, 2) de houdbaarheidsdatum van producten moet doorlopend gecontroleerd worden, waardoor je er steeds mee bezig bent, 3) onvoldoende fysieke ruimte voor voorraden en 4) de aanschaf en verversing van voorraad kost geld.

"Je kan je op minimale dingen voorbereiden om meer dingen in huis te hebben. Maar die gaan ook weer over de datum. Het is denk ik moeilijk om vol te blijven houden. Als er pas over 20 jaar een pandemie is moet je het blijven vasthouden en dat is denk ik niet te doen." Groep Den Bosch, vrouw, 19 jaar

"Ik wil beschermende maatregelen in huis hebben zodat ik niet weer tegen lege schappen aan zit te kijken. Ik heb mondkapjes, handschoenen, paracetamol en flesjes water. Ik moet eigenlijk een kelder vol eten en wc-papier hebben. Als ik iets koop: tegen de tijd dat het is gebeurd is het over de datum. Ik vind dat zonde en verspilling. Ik zie het tegen die tijd wel, zonde van het geld. Dan zou je iedere jaar moeten vervangen en vervangen. Vlak na Corona hadden we veel pasta en saus in huis. Op een gegeven moment verwatert het en dan verdwijnt die voorraad weer." Groep Groningen, vrouw, 49 jaar

Enkele deelnemers noemen **fysieke voorbereiding**, zoals werken aan hun gezondheid en fit worden. Net als bij veel van de materiële voorbereidingen wordt dit echter niet gedaan met paraatheid als einddoel.

3.1 Eerdere ervaring pandemie geeft gevoel van voorbereid zijn

Mentale voorbereiding vorm van paraatheid wordt door deelnemers vrijwel niet genoemd. Een enkeling geeft aan dat je je mentaal niet kunt voorbereiden als je niet weet wat de ramp of crisis inhoudt. In het kader van voorbereiding op een pandemie geven een aantal deelnemers aan dat hun eerdere ervaring met de coronapandemie voor nieuwe vaardigheden en kennis heeft gezorgd. Ze noemen bijvoorbeeld kennis over afstand houden en ervaring met thuiswerken. Dit zorgt ervoor dat ze zich mentaal voorbereid voelen. Ze geven aan te verwachten dat een volgende pandemie vergelijkbaar zal zijn met corona. Op basis van eerdere ervaring is er vertrouwen dat ze voldoende zijn toegerust voor een nieuwe pandemie.

"Ik denk dat het wel helpt dat we al zo'n crisis hebben gehad. Dus dat we een beetje weten hoe we ermee om moeten gaan en hoe het kan verlopen. Je hebt een voorbeeld waar je iets aan hebt." Groep Den Bosch, vrouw, 19 jaar

Ook bij materiële voorbereiding voor een pandemie geven deelnemers als argument dat het niet nodig is om een voorraad aan te leggen. Ze baseren dit deels op hun ervaringen tijdens de vorige pandemie. Ze gaan ervan uit dat net als toen winkels en apotheken open blijven, dat er voldoende spullen, medicijnen en mondkapjes beschikbaar zijn, en dat je boodschappen kunt laten bezorgen. Anderzijds geven sommige deelnemers aan dat je je niet kunt voorbereiden op een nieuwe pandemie, omdat je de aard en omvang ervan niet kunt voorspellen. Voor sommigen geldt dat ze pas willen nadenken over voorbereiding als de pandemie heel dichtbij komt.

"We praten over mondkapjes en sanitizers. Maar misschien heb je er niks aan uiteindelijk. Misschien komt er een mug. Je weet niet waar het vandaan komt en dan kan ik nu dingen in huis halen, maar nu zit ik op een punt van: als het me overkomt dan overkomt het me. Iedereen gaat een keer dood. Ook ik." Groep Zwolle, man, 45 jaar

4. Verwachtingen van de overheid bij rampen en crises

Ten slotte is besproken wat deelnemers nodig hebben om zich wél voor te bereiden. Sommige deelnemers geven aan dat ze zich zouden voorbereiden als het normaler wordt om je voor te bereiden op rampen en crises, als meer mensen in hun omgeving dit ook doen.

"Roken was vroeger best geaccepteerd. En dat zien je om je heen veranderen. Nu denk je: rook jij nog? Foei, foei. Je mind set verandert. Als je het [voorbereid zijn] meer om je heen hoort, ga je eerder in actie komen." Groep Zwolle, vrouw, 34 jaar

Daarnaast kan volgens deelnemers de overheid burgers faciliteren in de voorbereiding op rampen en crises in het algemeen door:

- voldoende voorraden aan te leggen en te distribueren als het zo ver is
- noodpakketten aan te bieden
- een stappenplan te ontwikkelen voor burgers met voorbereidingsmaatregelen voor rampen en crises.
- een checklist te maken met wat burgers in huis moeten hebben.

"Ik moet het echt hebben van de informatie die ik krijg. Dat wat me verteld wordt, wat het beste zou zijn om te voorkomen dat ik het krijg of doorgeef aan anderen. Daarop voorbereid ben ik zelf niet echt nee." Groep Middelburg, vrouw, 36 jaar

"Het zou mij wel helpen als je een lijstje krijgt. We hebben ook bouwlampen staan door het werk van mijn man, en dat is heel praktisch. Het eten hebben we nu ook nodig. Het zou me wel rust geven als je weet wat je kan voorbereiden. Ik zou niet alles ook echt gaan aanschaffen en daarna nooit meer gebruiken. Dat gaat me wel te ver denk ik. Ik zou het gewoon fijn vinden om te weten. Als je dan minder goed voorbereid bent, dan neem ik daar genoeg mee want dan weet ik waar ik nee op heb gezegd." Groep Zwolle, vrouw, 34 jaar

Deelnemers is ook gevraagd welke inzet zij verwachten van de overheid in de voorbereiding op een toekomstige pandemie. Een groot deel van de deelnemers meent dat de overheid zich wel kan voorbereiden, een enkeling noemt dit onmogelijk omdat je niet weet hoe een volgende pandemie eruit ziet.

Deelnemers geven aan dat ze voor een volgende pandemie verwachten van de overheid dat ze:

- een draaiboek heeft voor een nieuwe pandemie gebaseerd op geleerde lessen uit de coronapandemie
- zorgt voor voldoende materialen, zoals mondkapjes en desinfectiegel
- zorgt voor voldoende capaciteit in de zorg, waaronder voldoende IC-capaciteit
- eerlijk en transparant communiceert over wat bekend is en wat aannames zijn
- polarisatie tegengaat door bijvoorbeeld mensen aan te moedigen respectvol met elkaar om te gaan en in verbinding te blijven.

Bijlage 1 Gespreksleidraad focusgroepen

1. Introductie en kennismaking

- Welkom
- Onderwerp: praten over maatschappelijk onderwerp (wordt zo duidelijk)
- Voorstelronde respondenten: Behalve de respondenten op gemak stellen, ook vragen naar persoonlijke omstandigheden die relevant kunnen zijn voor risicobeleving en paraatheid bij rampen: waar en hoe woont men, gezinssamenstelling, werkzaamheden

2. Rampen en crises

Instructie voor de onderzoeker: open en brede inventarisatie. Er wordt nog niet richting pandemieën gestuurd. Dit onderdeel biedt inzicht in de plaats die pandemieën innemen binnen het totaal aan rampen/crises en ook in hoeverre men hier anders tegen aankijkt dan tegen andere rampen. Ook gaan we in op in hoeverre men verschil ziet in voorbereiding op rampen/crises.

We geven niet direct de classificatie in soort rampen, maar steken open in. Na een eerste inventarisatie vullen we aan en halen we feedback op over:

- Door de mens veroorzaakte rampen (olielekken, industriële ongevallen, nucleaire ongevallen)
- Uitbraak van een zeer besmettelijke ziekte (ebola, Corona, vogelgriep)
- Natuurrampen (overstromingen, droogte, hevige stormen, aardbevingen, bosbranden, hevige stormen)
- Terroristische aanslagen
- Gewapende conflicten zoals oorlog

2.1 Associatievragen

- Welke type rampen en crises denk je aan die zich in Nederland kunnen voordoen?
- Welke associaties heb je bij de genoemde rampen/crises die zich in Nederland kunnen voordoen? (*denk aan emoties die deelnemers hierbij hebben, hoe waarschijnlijk ze het vinden*)
- In hoeverre sta je daar wel eens bij stil?

Voor de gespreksleider: Plenaire bespreking in de groep (dus niet eerst individueel)

O Spontaan

O Eerste gedachten en gevoelens bij rampen/crises

2.2 Paraat voelen en zijn

Voor de gespreksleider: Er wordt ingezoomd op voorbereid zijn op rampen/crises. Dit wordt breed ingestoken. De gespreksleider maakt (nog) geen onderscheid naar type rampen/crises en stelt vast of men dit zelf aanbrengt, en op grond waarvan en wat dit betekent voor voorbereid zijn.

2.2.1 Basishouding [KORT INVENTARISEREN]

(kort individueel schriftelijk (paar kernwoorden of zinnen):

- Hoe kijk je aan tegen jezelf voorbereiden op rampen/crises?

Plenaire bespreking in de groep (gespreksleider let op of men onderscheid maakt naar type rampen, regio, etc.)

- Spontane reacties
- In hoeverre is het nodig om voorbereid te zijn op rampen/crises?

- Verschilt dat volgens jou nog voor de verschillende rampen/crises hoe je daar tegenaan kijkt of voorbereiden nodig is?

2.2.2 Verantwoordelijkheid

- In hoeverre zijn “we” klaar/voorbereid op deze rampen?
 - Wie zijn eigenlijk “we”? Welke partijen en/of rollen ziet men bij voorbereiding (zelf, overheid, werkgever, etc.). Wiens verantwoordelijkheid is het?
- Wat verwacht jij van de overheid m.b.t. voorbereiding tot rampen?
 - Wat betekent dat volgens jou voor wat je zelf doet qua voorbereiding?

Voor de onderzoeker: Er wordt ingezoomd op de verschillende partijen/rollen die men ziet. In elk geval de overheid, zelf en werkgever. Bij de volgorde van de bespreking van die rollen wordt aangesloten bij de accenten die de respondenten zelf leggen (bv. Als men het vooral bij de burger zelf legt, dan wordt eerst hierop in gegaan. Legt men het vooral bij de overheid, dan wordt die als eerste besproken. Uiteindelijk komen alle actoren aan bod).

2.2.3 Zelf voorbereid zijn

- In hoeverre voel je jezelf nu al daadwerkelijk voorbereid op een dergelijke ramp of crisis?
 - Goed doorvragen: Waarom voel je je wel/niet voorbereid? (*voor de moderator: je kunt mentaal, fysiek of praktisch zijn voorbereid. Welke factoren spelen hierbij een rol?*)
- Heb je zelf ook concrete actie ondernomen om voorbereid te zijn?
 - Goed doorvragen: waarom heb je je wel/niet concreet voorbereid?

*Voor de gespreksleider: Ga na welke factoren hierbij een rol spelen. Eerst spontaan laten noemen. Pas als mensen niet zoveel noemen, dan vragen naar 3 hoofdfactoren uit COM-B model: **opportunity** (is zowel fysieke opportunity zoals woonplek, risicogebied, stad vs platteland, middelen, als sociale opportunity zoals wat vrienden doen), **motivatie** (iemand's drijfveren, beliefs/intenties/emoties, eerdere ervaring zoals overstroming in Limburg of gaswinningsproblematiek in Groningen etc), en fysieke/psychologische **capaciteit** (denk hierbij aan vaardigheden, kennis). Belangrijk: we willen hen niet sturen dus liefst alle factoren gelijkwaardig bespreken.*

Voor de gespreksleider:

Als men de kans heel groot acht en/of geraakt wordt, maar geen concreet gedrag laat zien **OF** men voelt zich voorbereid maar laat geen concreet gedrag zien, ga dan na wat weerhoudt mensen ervan om concrete voorbereidingen te treffen (waarom geen doorvertaling naar gedrag)

Bijvoorbeeld:

- Een deel van jullie geeft aan dat jullie een pandemie waarschijnlijk achten/denken zwaar geraakt te worden door een pandemie, maar concreet geen actie hebben ondernomen
- OF
- Een deel van jullie geeft aan je wel voorbereid te voelen, maar geen concreet actie te hebben ondernomen. Waar zit hem dat in?
- Wanneer zou je wél actie ondernemen? Wat is daar voor nodig?
 - Doorvragen: Wat heb je nodig om voorbereid te zijn (en van wie)?

Doorvragen: Wie moet wat wanneer doen: wat moet individu, werkgever en overheid doen om mensen zich meer voorbereid te laten voelen? (bijv actie vanuit de overheid).

2.2.4 Verschil tussen rampen

- Is er een verschil tussen verschillende rampen/crises voor de mate waarin je je daarop voorbereid voelt?
 - En ook of je concrete voorbereidingen hebt getroffen? (maken mensen daar onderscheid tussen)
- Waarom in de ene situatie zich wel voorbereid voelen en waarom in de andere niet voorbereid voelen, waarom in de ene situatie wel concrete voorbereidingen getroffen en de andere niet (gedrag) (Voelen mensen zich op situatie a meer voorbereid dan op situatie b? En hebben mensen concreet meer voorbereidingen getroffen voor situatie a dan voor b? Welke factoren spelen daarbij een rol?)

3. Pandemische paraatheid

Voor de gespreksleider: In dit blok zoomen we in op pandemische paraatheid. Bij een nieuwe pandemie. Gespreksleider vertelt dat de rest van het gesprek zal gaan over voorbereiding op een pandemie (besmettelijke, ernstige ziekte) en verduidelijkt dit met de volgende omschrijving, en zet hiermee de scope.

Pandemische paraatheid betekent dat je bent voorbereid en snel en adequaat kunt reageren wanneer een toekomstige pandemie zich voordoet, met als doel de kans op besmetting en verspreiding te voorkomen en de negatieve gevolgen van de pandemie te verkleinen.

3.1 Zelf voorbereid zijn

- Hoe waarschijnlijk denk je allereerst dat het is dat een nieuwe pandemie zich voordoet? (*misschien is dit bij eerste blok al aan bod geweest bij waarschijnlijkheid*)
 - Doorvragen: waarom wel/niet waarschijnlijk
- Hoe persoonlijk geraakt denk je te zijn als een nieuwe pandemie zich voor doet?
 - Doorvragen: waarom wel/niet geraakt?
- In hoeverre voel je je zelf nu al daadwerkelijk voorbereid op een pandemie?
 - Goed doorvragen: Waarom voel je je wel/niet voorbereid? (*voor de moderator: je kunt mentaal, fysiek of praktisch zijn voorbereid. Welke factoren spelen hierbij een rol?*)
- Heb je zelf al concrete actie ondernomen om voorbereid te zijn?
 - Goed doorvragen: waarom heb je je wel/niet concreet voorbereid? (*welke factoren spelen hierbij een rol?*)
*Eerst spontaan laten noemen. En als mensen niet zoveel noemen, doorvragen: focus op 3 factoren uit het COM-B model: **opportunity** (is zowel fysieke opportunity zoals woonplek, risicogebied, stad vs platteland, middelen, als sociale opportunity zoals wat vrienden doen), **motivatie** (iemand's drijfveren, beliefs/intenties/emoties, eerdere ervaring etc), en fysieke/psychologische **capaciteit** (denk hierbij aan vaardigheden, kennis). Belangrijk: we willen hen niet sturen dus liefst alle factoren gelijkwaardig bespreken*

Voor de gespreksleider: als men de kans heel groot acht en/of geraakt wordt, maar geen concreet gedrag laat zien **OF** men voelt zich voorbereid maar laat geen concreet gedrag zien, ga dan na wat weerhoudt mensen ervan om concrete voorbereidingen te treffen (waarom geen doorvertaling naar gedrag)

Bijvoorbeeld:

- Een deel van jullie geeft aan dat jullie een pandemie waarschijnlijk achten/denken zwaar geraakt te worden door een pandemie, maar concreet geen actie hebben ondernomen
- OF
- Een deel van jullie geeft aan je wel voorbereid te voelen, maar geen concreet actie te hebben ondernomen. Waar zit hem dat in?
- Wanneer zou je wél actie ondernemen? Wat is daar voor nodig?
 - Doorvragen: Wat heb je nodig om voorbereid te zijn (en van wie)?
 - Doorvragen: Wie moet wat wanneer doen: wat moet individu en overheid doen om mensen zich meer voorbereid te laten voelen?

3.2 Voorbereiding anderen

- In hoeverre is de overheid voorbereid op een mogelijke nieuwe pandemie?
- Wat verwacht jij van de overheid als er een nieuwe pandemie uitbreekt?
- Heb je er vertrouwen in dat de overheid is voorbereid op een volgende pandemie?
- Als de overheid zich volgens u wel/niet heeft voorbereid, wat betekent dit dan voor uw eigen voorbereiding? Wat betekent het vertrouwen in de overheid voor de mate waarin je jezelf wil/moet voorbereiden (*bv. Op de overheid hoeft ik niet te rekenen, ik sta er alleen voor en moet het zelf doen. Of bv. De overheid regelt het goed, ik hoeft niks te doen*)

4 Afsluiting

- Hoe vonden jullie het om over dit onderwerp te praten?
- Wat is het effect van dit gesprek?